

Natalia Ignaciuk-Pakmur

"Szczęść Boże panie księdzu..." : o zwrotach grzecznościowych kierowanych do księży przez dzieci i młodzież

Język - Szkoła - Religia 7/1, 40-48

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„SZCZĘŚĆ BOŻE PANIE KSIĘDZU...” O ZWROTACH GRZECZNOŚCIOWYCH KIEROWANYCH DO KSIĘŻY PRZEZ DZIECI I MŁODZIEŻ

„Człowiek nie jest w stanie żyć w całkowitej izolacji od innych, tworzymy złożone społeczności”¹. Komunikacja międzyludzka spełnia bardzo ważną funkcję w naszym życiu, pozwala nawiązać i budować relacje, które są niezbędne do funkcjonowania w społeczeństwie.

Małgorzata Marcjanik uważa, iż zachowanie grzecznościowe to takie zachowanie, którego w danej sytuacji pozajęzykowej nie można zaniechać, to norma regulująca zachowania uznawane przez członków danej społeczności. „Normy grzecznościowe są wyrazem ogólnie przyjętych w społeczeństwie sądów powinnościowych”². Autorka kryterium stosowalności zachowań grzecznościowych sprowadza do formuły „nie wypada nie”: „zgodnie z tym kryterium stosowane jest to zachowanie grzecznościowe, którego nie wypada zaniechać”³.

Dla Kazimierza Ożoga zwroty grzecznościowe są „językową realizacją obowiązującego członków jakiejś zbiorowości, grupy, narodu modelu grzeczności (...). Formuły grzecznościowe należą do szablonów językowych, zwrotów o wysokiej frekwencji, gdyż prawie w każdym kontakcie między rozmówcami muszą one wystąpić”⁴.

Podstawowa funkcja grzeczności języka polega na kształtowaniu relacji między ludźmi. K. Ożóg wyodrębnia pięć głównych funkcji grzecznościowych spełnianych przez grzecznościowe wyrażenia językowe⁵:

¹ S. Krajski, *Savoir-vivre nastolatka*, WSiP S.A., Warszawa 2009, s. 5.

² M. Marcjanik, *Typologia polskich wyrażeń językowych o funkcji grzecznościowej*, [w:] *Język a kultura*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, t. 6, wyd. Wiedza o Kulturze Wrocław 1992, s. 27.

³ Tamże, s. 28.

⁴ K. Ożóg, *Współczesny model polskiej grzeczności językowej*, [w:] *Język a kultura*, t. 17, red. A. Dąbrowska, A. Nowakowska, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 9.

⁵ K. Ożóg, *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej*, Warszawa-Kraków 1990, s. 13.

1. funkcję zwrotu do adresata: „Społeczne reguły kulturalnego obcowania zmuszają nadawcę do wyboru takiego zwrotu adresatywnego, który honorowałyby rozmówcę i byłyby grzecznościowym określeniem partnera rozmowy”;
2. funkcję kulturalnego rozpoczęcia dialogu (powitania): „Rozpoczęcie dialogu, nawiązanie kontaktu obwarowane jest użyciem odpowiednich zwrotów grzecznościowych, które potocznie nazywamy powitaniami”;
3. funkcję kulturalnego zakończenia dialogu (pożegnania): „Te same reguły nakazują odpowiednio zakończyć rozmowę i w sposób «grzeczny» prze-rwać kontakt – służyć do tego formuły pożegnań”;
4. funkcję podziękowania za przysługę: „Jest to funkcja uwarunkowana samą naturą życia społecznego, w którym musimy ciągle coś komuś przekazy-wać. Reguły grzecznościowe nakazują podziękować za każdą przysłu-gę”;
5. funkcję przeproszenia za winę, nietakt, zniewagę itd.: „W życiu społecz-nym dochodzi ciągle do konfliktów między poszczególnymi ludźmi. Konflikty te zakłócają komunikację językową. Zwroty realizujące tę funkcję to przeproszenia, które często przywracają kontakt i wpływają na prawidłowy, niezakłócony przebieg komunikacji”.

W swoich badaniach zająłam się formułami zaczynającymi i kończącymi dialog, czyli powitaniami i pożegnaniami.

K. Ożóg intencję witającego i żegnającego wyraża ogólną formułą „Chcę, żebyś wiedział, że ja cię witam/żegnam”⁶. Jeśli chodzi o powitania, to osoba wypowiadająca się komunikuje osobie witanej – zdaniem Małgorzaty Kity – następującą treść: „Mówię, że widzę cię, wyodrębniam cię z tła innych osób”⁷. Małgorzata Kita przytacza również słowa Sulima: „Powitanie jest zawsze spotkaniem. Jest hipotezą ludzkiej wspólnoty i podobnie jak pożeganie obwieszcza »drugiego«, którym może być zarówno »swój«, jak i »obcy«. Powitanie, rozumiane jako pozdrowienie, przynależy do codziennych rytuałów włączania się do społeczeństwa, potwierdzania się w nim »tu« i »teraz«⁸.

Odwzajemnienie powitania jest potwierdzeniem gotowości do kontaktu. W codziennym życiu nie pozdrawiamy każdej napotkanej osoby. Czynnikiem najbardziej różnicującym akty powitania i pożegnania jest oficjalność i nieoficjalność kontaktu między partnerami. Zarówno powitania, jak i pożegnania są rytuałami interakcyjnymi i wymagają współdziałania dwóch osób. Przeważnie mają one postać odbicia lustrzanego. Brak powitania lub pożegnania albo też

⁶ Tamże, s. 20.

⁷ M. Kita, *Językowe rytuały grzecznościowe*, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketin-gowego i Języków Obcych w Katowicach, Katowice 2005, s. 114.

⁸ Tamże, s. 114.

repliki powitania czy pożegnania odczuwane są przez rozmówcę, dyskutanta jako informacja o zaistnieniu konfliktu między rozmówcami lub też jako lekceważenie partnera⁹.

Powitanie to moment, który inicjuje interakcję, dlatego właśnie jest ono tak ważne. Wybór przez osobę mówiącą formy powitania i pożegnania pozostaje w związku z relacją, w jakiej są nadawca i odbiorca. Polacy najczęściej wiedzą, jakie formy można zastosować w relacjach na *ty*, a które w relacjach *pan*, *pani*. Oprócz najpopularniejszych zwrotów grzecznościowych: *dzień dobry*, *do widzenia* Polacy stosują także formuły religijne: *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus*, *Szczęść Boże*.

Własną etykietę językową mają też dzieci i młodzież. Na ogół wśród dzieci i młodzieży zaobserwować można dążność do skracania, upraszczania form grzecznościowych. Rzadko forma powitania czy pożegnania w tej grupie przybiera postać powszechnie przyjętego *dzień dobry* czy *do widzenia*, częściej zamiast *dzień dobry* jest to tylko *dobry* lub *bry*, a zamiast *cześć* – *cze*. Zjawisko upraszczania formuł grzecznościowych zaobserwować można także w używanych przez dzieci i młodzież formułach religijnych. „Upraszczenie i skrótość form grzecznościowych w języku młodzieży może być w pewnym stopniu także powodowana popularnością Internetu i SMS-ów w tej grupie wiekowej. Cechami charakterystycznymi tych nowych form komunikowania jest maksymalna kondensacja treści w jak najbardziej skrótowej formie”¹⁰.

Zwroty grzecznościowe pełnią w codziennej komunikacji bardzo ważną funkcję, dlatego też ich obecność w wypowiedziach członków danej społeczności jest tak znacząca. Jednym z elementów socjalizacji młodego pokolenia jest uczenie dzieci i młodzieży grzecznościowych zachowań językowych, jakich oczekuje od nich środowisko, w którym przebywają. Ważne jest zwłaszcza zapoznanie ich z zasadami dostosowywania formuł grzecznościowych do konkretnej sytuacji mówienia¹¹.

Do trudniejszych w warunkach współczesnej kultury fragmentów polskiej etykiety językowej należą formy grzecznościowe stosowane w relacjach osób świeckich z duchownymi. M. Marcjanik zwraca uwagę, iż podstawowym problemem grzecznościowym w relacjach parafian z duchownymi Kościołów chrześcijańskich są językowe sposoby nazywania rozmówcy¹², mimo że „zasada jest prosta: do każdego duchownego chrześcijańskiego (i księdza, i zakonnika), bez

⁹ Tamże, s. 224.

¹⁰ M. Karwatowska, J. Szpyra-Kozłowska, *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*, Wyd. UMCS, Lublin 2005, s. 201.

¹¹ M. Marcjanik, *W kręgu grzeczności. Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej*, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001, s. 8.

¹² M. Marcjanik, *Mówimy uprzejmie. Poradnik językowego savoir-vivre'u*, PWN, Warszawa 2009, s. 28.

względu na jego miejsce w hierarchii kościelnej, można zwracać się za pomocą *proszę księdza*. Do zakonnicy – bez względu na jej stanowisko – *siostrzo* lub *proszę siostry*¹³. Jeśli osoba mówiąca ma wiedzę na temat stanowiska, jakie zajmuje osoba duchowna, stosowne jest także użycie form adresatywnych ściślej odpowiadających stanowisku księdza czy zakonnika¹⁴.

Wielu użytkowników współczesnej polszczyzny ma również kłopoty z doborom odpowiednich formuł powitalnych i pożegnalnych, stosowanych wobec osób duchownych.

Niniejszy artykuł dotyczy problemu stopnia opanowania zwrotów adresatywnych oraz formuł powitalnych i pożegnalnych stosowanych wobec księży przez dzieci i młodzież. Powstał on na marginesie moich badań nad formami powitalnymi funkcjonującymi w gwarze młodzieżowej, a ankiety, których wyniki zostaną w nim omówione, mają jedynie charakter pilotażowy.

Badania, przeprowadzone zostały w dwóch szkołach, szkole wiejskiej i miejskiej, objęły trzy klasy: III klasę szkoły podstawowej, V klasę szkoły podstawowej oraz II klasę gimnazjum. Ankiety wypełniło 94 uczniów, po 47 osób z każdej ze szkół, a mianowicie po 14 uczniów III klasy szkoły podstawowej, po 20 uczniów klasy V i po 13 uczniów III klasy gimnazjum.

Dokładniejsze informacje o liczbie uczniów biorących udział w badaniu zostały podane w tabeli nr 1.

Tabela 1. Liczba uczniów biorących udział w badaniu

Klasa	Płeć	Wieś	Miasto
III klasa szkoły podstawowej	chłopcy	7	7
	dziewczęta	7	7
V klasa szkoły podstawowej	chłopcy	11	11
	dziewczęta	9	9
III klasa gimnazjum	chłopcy	7	7
	dziewczęta	6	6

Osobom badanym postawionych zostało pięć pytań:

1. Z kolegą/koleżanką witasz się *Siema*, z sąsiadką na przykład *Dzień dobry*, a jak witasz się z Księdzem, kiedy spotykasz go na szkolnym korytarzu?
2. Do mamy mówisz *mamusiu*, do sąsiadki na przykład *Pani Basiu*, a jak zwracasz się do Księdza?
3. Jak żegnasz się z Księdzem?

¹³ Tamże, s. 28.

¹⁴ Tamże, s. 152.

4. Czasami mówi się do Księdza *Niech będzie pochwalony* – kogo wówczas chwalił? Kto *niech będzie pochwalony*?
5. Jaka jest odpowiedź na *Szczęść Boże*? Co odpowiesz, jeśli ktoś powie Ci *Szczęść Boże*?

W odpowiedzi na pierwsze pytanie dotyczące form witania się z siedzmem ankietowani uczniowie wymienili 8 różnych formuł i ich wariantów. Najwięcej badanych osób jako formy używane najczęściej podało *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* (70 osób) oraz *Szczęść Boże* (17 osób). W odpowiedziach ankietowanych pojawiły się także uproszczone warianty tej pierwszej formy, takie jak *Niech będzie pochwalony* (3 osoby), *Będzie pochwalony Jezus Chrystus* (1 osoba) lub tylko *Pochwalony* (2 osoby). Ponadto pojedyncze osoby wymieniły formuły: *Imię Ojca i Ducha Świętego amen*, *Króluj nam Chryste* oraz *Z Bogiem*.

Zwraca uwagę, że najmłodszy badani, zarówno z miasta, jak i ze wsi, jako formułę powitalną stosowaną wobec księdza wymieniali wyłącznie tradycyjny zwrot *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus*, a najwięcej różnych formuł i ich wariantów (7 osób) podali uczniowie klasy V, dwukrotnie więcej niż uczniowie III klasy gimnazjum (3 osoby) osoby. Bardziej tradycyjni okazali się uczniowie pochodzący ze wsi, którzy – w świetle własnych deklaracji – używają na powitanie księdza tylko trzech formuł: *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* (45 osób), *Szczęść Boże* (2 osoby) i *Pochwalony* (1 osoba), podczas gdy uczniowie szkół miejskich wymienili osiem takich formuł: *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* (25 osób), *Szczęść Boże* (17 osób), *Niech będzie pochwalony* (3 osoby), *Pochwalony* (1 osoba), *Będzie pochwalony Jezus Chrystus* (1 osoba), *Imię Ojca i Ducha Świętego amen* (1 osoba), *Króluj nam Chryste* (1 osoba), *z Bogiem* (1 osoba).

Odpowiedzi ankietowanych potwierdzają też tendencję do powiększania się w tym zakresie wraz z wiekiem różnic między uczniami ze wsi i z miasta. Podczas gdy wszyscy badani uczniowie III klasy szkoły podstawowej deklarowali stosowanie zwrotu *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus*, to jeśli chodzi o gimnazjalistki, zwrot ten wymieniły już tylko uczennice ze wsi (wszystkie), natomiast wszystkie gimnazjalistki z miasta podały formułę *Szczęść Boże*. Z kolei chłopcy z III klasy miejskiego gimnazjum wymienili tylko wersję *Będzie pochwalony Jezus Chrystus* (2 osoby), ale częściej podawali formułę *Szczęść Boże* (5 osób), natomiast w odpowiedziach chłopców z III klasy gimnazjum wiejskiego formuła *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* (6 osób) pojawiała się częściej niż znane im również *Szczęść Boże* (1 osoba).

Odpowiedź na drugie pytanie („Do mamy mówisz *mamusiu*, do sąsiadki na przykład *Pani Basiu*, a jak zwracasz się do księdza?”) niektórym z badanych sprawiła trudność, gdyż mimo zawartych w pytaniu przykładów nie zrozumieli jego intencji. Wszystkie dziewczęta z III klasy szkoły podstawowej, zarówno wiejskiej, jak i miejskiej, w odpowiedzi na to pytanie wymieniły formułę powi-

talną: *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* (14 osób). Również sześć osób z wyższych klas wpisały w tym miejscu do ankiet zwroty powitalne: *Dzień dobry* (4 osoby), *Pochwalony* (1 osoba) i *Szczęść Boże* (1 osoba). Niezrozumienie intencji pytania przede wszystkim przez trzecioklasistów może wynikać z faktu, że najmłodszy uczniowie nie posługują się jeszcze w kontaktach z księżmi zwrotami adresatywnymi. Zwroty te nie łączą się bowiem z kierowanymi do księży formułami powitalnymi *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* czy *Szczęść Boże*, a trzecioklasiści nie zwracają się jeszcze do księży w innych sprawach, jeśli ci nie są ich nauczycielami religii.

Właściwymi zwrotami adresatywnymi w odpowiedzi na to pytanie posłużyły się 74 osoby. Są to według liczby odpowiedzi następujące zwroty: *Proszę Księdza* (40 osób), *Księżę proboszczu* (12 osób), *Ojcze* (6 osób), *Panie proboszczu* (2 osoby), *Ojcze duchowny* (1 osoba), *Panie ksiądz* (1 osoba) i *Proszę ojca* (1 osoba). Spośród siedmiu wymienionych zwrotów tylko dwa: *Panie proboszczu* i *Panie ksiądz* należy uznać za niewłaściwe w tej sytuacji, ale wystąpiły one tylko w ankietach 3 osób. Zdecydowana większość badanych starszych uczniów zwrotami adresatywnymi posługuje się w kontaktach z księżmi poprawnie.

Kolejne pytanie postawione przeze mnie dotyczyło tego, jak dzieci i młodzież żegnają się z księdzem. W odpowiedzi uzyskałam 9 różnych formuł pożegnalnych i ich wariantów: *Z Bogiem* (63 osoby), *Z Panem Bogiem* (8 osób), *Niech Bóg błogosławi* (2 osoby), *Szczęść Boże* (2 osoby), *Zostań z Bogiem* (2 osoby), *Do widzenia* (1 osoba), *Bóg zapłać* (3 osoby), *Do widzenia panie księdzu* (1 osoba) i *Nareczka* (1 osoba). Ponadto czworo uczniów III klasy szkoły wiejskiej w ogóle nie udzieliło na to pytanie odpowiedzi. Liczba formuł pożegnalnych podanych przez ankietowanych (9 osób) jest zatem tylko nieznacznie większa niż liczba formuł powitalnych (8 osób).

W kontaktach dzieci i młodzieży z księżmi zdecydowaną przewagę frekwencyjną wykazuje formuła pożegnalna *Z Bogiem*. Oprócz niej na wszystkich poziomach wiekowych stosowane są też, choć znacznie rzadziej, inne formuły pożegnalne. Jeśli chodzi o klasy III, to wszyscy uczniowie szkoły miejskiej zadeklarowali stosowanie formuły *Z Bogiem*, a w szkole wiejskiej oprócz tej formuły (6osób) podano także zwroty: *Zostań z Bogiem* (2 osoby) i *Do widzenia* (1 osoba). Sytuacja odwrotna miała miejsce w klasie V szkoły podstawowej, ponieważ wszyscy uczniowie szkoły wiejskiej udzielili odpowiedzi *Z Bogiem*, natomiast w ankietach uczniów szkoły miejskiej oprócz odpowiedzi *Z Bogiem* (4 osoby) pojawiły się cztery inne formuły: *Z Panem Bogiem* (4 osoby), *Bóg zapłać* (3 osoby), *Szczęść Boże* (2 osoby) i *Niech Bóg błogosławi* (2 osoby). Natomiast w wypadku III klasy gimnazjum zarówno uczniowie szkoły wiejskiej, jak i miejskiej najczęściej żegnają księdza słowami *Z Bogiem* (19 osób), ale deklarują też stosowanie jako formuł pożegnalnych zwrotów *Z Panem Bogiem* (4 osoby), a także *Do widzenia panie księdzu* (1 osoba) i *Nareczka* (1 osoba).

Spośród 9 wymienionych formuł pożegnalnych w kontaktach księżmi za niewłaściwe w tej sytuacji należy uznać trzy: *Do widzenia* (1 osoba), *Do widzenia panie księźdu* (1 osoba) i *Nareczka* (1 osoba), a formuła *Bóg zapłać* (3 osoby) wydaje się właściwa tylko w niektórych okolicznościach.

Kolejne postawione przeze mnie pytanie dotyczyło rozumienia przez dzieci i młodzież chrześcijańskiego pozdrowienia *Niech będzie pochwalony*, mianowicie tego, kogo w swoim przekonaniu chwala, wypowiadając te słowa. Z odpowiedzią na to pytanie dzieci i młodzież nie miały na ogół problemu, odpowiadały bowiem *Jezusa Chrystusa* (66 osób), ewentualnie *Boga* (9 osób), choć zdarzały się – choć rzadko – także odpowiedzi *Księdza* (2 osoby) albo *Boga i Księdza* (1 osoba).

W ostatnim pytaniu ankiety badani zostali poproszeni o podanie odpowiedzi, jakiej udzielają na *Szczęść Boże*. Poprawną repliką jest oczywiście *Bóg zapłać*, choć – jak się okazuje – nie dla wszystkich jest to oczywiste, gdyż takiej odpowiedzi udzieliło tylko 61 z 94 badanych osób. Ponadto ankietowani wymienili 5 innych formuł: *Szczęść Boże* (5 osób), *Na wieki wieków amen* (4 osoby), *Amen* (1 osoba), *Bóg daj* (1 osoba), *Z Bogiem* (1 osoba). Ponadto 7 osób nie udzieliło żadnej odpowiedzi.

Jeśli chodzi o III klasę szkoły podstawowej, to zdecydowanie lepiej z odpowiedzią na to pytanie poradzi sobie uczniowie ze szkoły miejskiej, gdyż odpowiedzi *Bóg zapłać* udzieliły wszystkie dziewczynki i zdecydowana większość chłopców (5 osób), a pozostali chłopcy (2 osoby) nie odpowiedzieli na to pytanie w ogóle. Uczniowie szkoły wiejskiej oprócz *Bóg zapłać* podali także formuły: *Szczęść Boże* (2 osoby), *Na wieki wieków amen* (1 osoba) i *Z Bogiem* (1 osoba), ponadto 2 chłopców nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Odwrotna sytuacja wystąpiła wśród chłopców i dziewcząt z klasy V, gdyż wszyscy uczniowie uczęszczający do szkoły na wsi używają poprawnej repliki *Bóg zapłać* (20 osób), natomiast uczniowie szkoły miejskiej oprócz *Bóg zapłać* (8 osób) posługują się także formułami *Szczęść Boże* (3 osoby), *Na wieki wieków amen* (3 osoby), a 3 osoby w ogóle nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Jeśli chodzi o gimnazjalistów, to w świetle własnej deklaracji dziewczęta z obu szkół oraz chłopcy ze szkoły miejskiej używają repliki *Bóg zapłać* (19 osób), natomiast chłopcy ze szkoły wiejskiej oprócz *Bóg zapłać* (2 osoby) posługują się także formami *Amen* (1 osoba), *Bóg daj* (1 osoba), a kilku (3 osoby) chłopców z tej grupy nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Z przeprowadzonych przeze mnie badań wynika, iż większość dzieci i młodzieży wie, jak zwracać się do osób duchownych i zna formuły powitań i pożegnań religijnych. Wiedzę i na temat tych formuł i umiejętności ich stosowania dzieci powinny zdobyć, jeśli nie w domu, to na lekcjach religii. W jednym z „Przedmiotowych systemów oceniania religii w szkole podstawowej” opracowanym na podstawie materiałów katechetycznych „W domu Bożym i rodzinie

Jezusa” z serii „W drodze do wieczernika”, już na poziomie I klasy szkoły podstawowej zapisano, że na ocenę celującą, bardzo dobrą i dobrą uczeń „zna i stosuje pozdrowienia chrześcijańskie”, a na ocenę dostateczną i dopuszczającą – „zna pozdrowienia chrześcijańskie”.

Wyniki przeprowadzonych przeze mnie ankiet dowodzą jednak, że są też uczniowie, którzy nie znają formuł etykietałnych stosowanych w polskiej tradycji w kontaktach z księżmi, a także zapewne takie, które choć je znają, uważają stosowanie odrębnych formuł za niewłaściwe i ostentacyjnie podają odpowiedzi „świeckie” (tak należy chyba interpretować formy *nareczka* czy *panie ksiądz*, podane przez gimnazjalistów). Nie zawsze ankieta pozwala na odróżnienie obu postaw. Wśród odpowiedzi, które pojawiły się w ankietach, taką dwojaką motywację mogą mieć powitania i pożegnania stosowane wobec świeckich: *Dzień dobry* (4 osoby) i *Do widzenia* (4 osoby) czy *Do widzenia panie księżdu* (1 osoba). Wśród zwrotów adresatywnych pojawiły się z kolei zwroty łączące formułę świecką z religijną: *panie proboszczu* (1 osoba), *panie księżdu* (1 osoba), *panie ksiądz* (3 osoby).

O braku wiedzy na temat form grzecznościowych, jakie powinny być stosowane w kontaktach z księżmi, jednoznacznie świadczy natomiast brak odpowiedzi na niektóre pytania. Najwięcej osób (9 osób) nie odpowiedziało na pytanie *Jaka jest odpowiedź na Szczęść Boże? Co odpowiesz, jeśli ktoś powie Ci Szczęść Boże?* Cztery osoby nie udzieliły odpowiedzi na pytanie *Jak żegnasz się z księdzem?* Na pytanie *Do mamy mówisz ‘mamusiu’, do sąsiadki na przykład ‘Pani Basiu’, a jak do Księdza?* – nie odpowiedziały dwie osoby. Również dwie osoby nie udzieliły odpowiedzi na pytanie *Czasami mówisz do księdza ‘Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus’ – kogo chwalisz? Kto ‘Niech będzie pochwalony’?*

Nieznajomość przez niektóre dzieci i młodzież formuł grzecznościowych i ich replik, których używa się w kontakcie z osobami duchownymi, może wynikać z faktu, że formuły religijne takie, jak *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* czy *Szczęść Boże*, stosowane są na ogół jedynie w relacjach osób świeckich z duchownymi, a w kontaktach pomiędzy osobami świeckimi głównie przez osoby starsze oraz przez członków wspólnot religijnych, większość dzieci i młodzieży nie używa zatem tych formuł na co dzień. Dawniej formuły *Szczęść Boże* używało się częściej nie tylko w odniesieniu do osób duchownych, ale także przy pracy, wyrażając w ten sposób życzliwość wobec bliźniego, który pracuje. Także *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus* można było dawniej usłyszeć w ustach gościa wchodzącego do domu, dziś raczej w tej sytuacji używamy formuły *Dzień dobry*.

O braku „osłuchania się” z formułami religijnymi świadczą także problemy gramatyczne, które niektórzy uczniowie mają z tworzeniem poprawnych form fleksyjnych wyrazu *ksiądz*.

„God bless you Mr Priest...”.
Formal greeting forms which priests are addressed
by the youth and children

The article discusses the issue how the youth and children use the language formula while greeting or bid farewell to priests. It has been written on the verge of my research on the juvenile jargon concerning the greeting forms and the results of the survey presented in this article have merely a pilot character.

The research has been conducted in two schools, in a village and in town and it covered three forms : the third and the fifth form in a primary school and the second form in a middle school. The pupils have been asked five questions. The research shows that the majority of children know how to address a clergyman and can use religious words of greeting and farewell. This knowledge has been obtained either at home or at the religion lessons at school.

However, the results of the survey show that there is also a group of pupils who do not know any of the proper words in which to bid ‘good morning’ or farewell to a priest according to the Polish tradition. There is also another group of children who do know the fixed form of words that should be used but who will deliberately refuse to use the formula and will ostentatiously use only a ‘secular language’. Nonetheless, a complete lack of knowledge of formal greeting forms and the answers while talking to a clergyman has been revealed by those who did not give any answers in the survey. This situation can be explained by the fact that such religious formulas as ‘*Praise the Lord*’ or ‘*God bless you*’ apply to communication between clergymen or between clergymen and secular adults, especially elderly people. They are also used among secular people who belong to religious communities. Consequently, a majority of children and young people do not use these formal religious greeting forms in their everyday lives. They are not accustomed to the religious forms by hearing as well which results in grammar problems while they are trying to use them. Some pupils have a problem with the proper inflection forms of the word ‘priest’.